

स्थानीय तह अन्तर्गतका कृषि सेवा तर्फ हर्टिकल्चर (बागवानी), एग्रोनमी (बाली बिज्ञान) समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखाको आधारमा निम्नानुसार चरणमा परीक्षा लिईने छः

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- ४०

द्वितीय चरण: अन्तरवार्ता, योग्यता र क्षमता

पूर्णाङ्क:- ६०

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा योजना

बिषय	पूर्णाङ्क	उतीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या	समय
सेवा सम्बन्धि	४०	१६	बहुबैकल्पिक प्रश्न	४० प्रश्न, १अंक	४० मिनेट

द्वितीय चरण: अन्तरवार्ता, योग्यता तथा क्षमता

बिषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तरवार्ता, योग्यता तथा क्षमता	६०	मौखिक र शैक्षिक प्रमाणहरू

द्रष्टव्यः

१. यो पाठ्यक्रम योजनालाई लिखित परीक्षा र प्रतियोगितात्मक अन्तरवार्ता दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ ।
२. प्रश्नपत्र अङ्ग्रेजी र नेपाली दुवै भाषामा हुनेछ ।
३. बस्तुगत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर वापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टी गरिनेछ । तर उत्तर नदिएको अवस्थामा भने त्यस वापत कुनै अंक काटिने छैन ।
४. परीक्षामा कुनै प्रकारको बिधुतीय उपकरण, मोबाईल, क्याल्कुलेटर आदि प्रयोग गर्न पाईने छैन ।
५. लिखित परीक्षामा यथा सम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछन् ।

पाठ्यक्रम ईकाइ	१	२	३	४	५	६	७
प्रश्न सख्या	६	१२	६	४	६	२	४

६. यस पाठ्यक्रम योजनमा अन्तर्गतका पत्र/बिषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, एन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधनभई हटाईएका वा थप गरी संशोधनभई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
७. प्रथम चरणको लिखित परीक्षामा उतीर्ण भई छनौटमा परेका उम्मेदवारलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तरवार्तामा सम्मिलत गराईनेछ ।
८. पाठ्यक्रम लागू मिति: २०७६।०७।२९

क. सेवा सम्बन्धी

१. कृषि

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ उत्पादित कृषि वस्तुहरूको बजार व्यवस्था, उत्पादन लागत र बिक्रि मूल्य निर्धारण
- १.३ नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान, प्रमुख समस्याहरू, चुनौतीहरू र समस्या समाधानका उपायहरू
- १.४ कृषि वस्तुहरूको उत्पादनोपरान्त हुने क्षति र क्षति कम गर्ने उपायहरू
- १.५ प्राङ्गारिक र परम्परागत कृषि उत्पादनका सिद्धान्तहरू
- १.६ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.७ कृषि आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र औद्योगिकीकरण वारे नेपाली कृषि प्रणालीमा यसको असर
- १.८ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- १.९ संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं स्थानीय तहहरूको भूमिका
- १.१० चालु आवधिक योजनामा कृषि विकासका लक्ष्य

२. बागवानी विकास

- २.१ बागवानी (हर्टिकल्चर) को परिभाषा, यसका शाखाहरू र सान्दर्भिकता
- २.२ नेपालमा बागवानी विकासको चुनौती, आवश्यकता र सम्भावना
- २.३ मुख्य फलफूल र तरकारी बालीहरूको वर्गीकरण
- २.४ नेपालको जलवायु क्षेत्र र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.५ करेसावारीको महत्व र स्थापना
- २.६ फलफूल बगैँचा स्थापना: जग्गाको तयारी, बगैँचाको रेखाङ्कन, खाडल खन्ने, बोट लगाउने दूरी र तरीका, बार बन्देज तथा वायु अवरोधक विरुवाहरू
- २.७ तरकारी बालीको उत्पादन तथा प्रविधि: आलु, काउली समूह, फल समूह, जरे बाली समूह, गानो बाली समूह, फर्सी समूह, सागपात समूह, कोशे बाली समूह,
- २.८ फलफूल बोटको प्रसारण: बीउबाट प्रसारण, वानस्पतिक प्रसारण, कटिङ्ग, लेयरिङ्ग, ग्राफ्टिङ्ग, बडिङ्ग,
- २.९ माटोको प्रबन्ध, प्राङ्गारिक तथा रासायनिक मलको प्रयोग विधिहरू, सिंचाइ र निकास, अन्तरबाली, मल्लिङ्ग (छ्यापो)
- २.१० फलफूल बोटको तालीम, काँटछाँटको महत्व र तरिकाहरू
- २.११ फलफूल खेती प्रविधि: कागती, आँप, भूइँकटहर, अम्वा, मेवा, केरा र अंगुर
- २.१२ बेमौसमी तरकारी उत्पादन

२.१३ फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीका प्रमुख जातहरू

३. कृषि प्रसार

३.१ कृषि प्रसार: परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त, महत्व र विशेषताहरू

३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू

३.३ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू

३.४ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका

३.५ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन

३.६ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारण

३.७ कृषि तालिम र यसको महत्व

४. बाली विज्ञान

४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व

४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन, तेलहन तथा औद्योगिक बालीहरूको वैज्ञानिक वर्गीकरण र नामाकरण

४.३ नेपालको विभिन्न आवहवाका लागि विगत पाँच वर्षमा सिफारीस गरिएका धान, मकै, गहुँ, ऊखु, जुट, मुसुरो, र तोरी बालीका जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारीस क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू

४.४ गुणस्तरीय बीउ उत्पादन र उत्पादनोपरान्त गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनुपर्ने विधिहरू

४.५ नेपालको विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र तिनको महत्व, उदहारण र संकेत चिन्ह

५. बाली संरक्षण

५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि

५.२ एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन: परिचय, सिद्धान्त र महत्व, कृषक पाठशाला तरीका र भूमिका

५.३ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू

५.४ रोग, किरा एवं झारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) जानकारी र उपयोगिता

मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्वु खेतीको उन्नत प्रविधि

५.५ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये तथा गोत्रे च्याउ खेती प्रविधि

५.६ नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विक्षेपण

५.७ जैविक, वानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली संरक्षण

६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.२ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.३ बजारमुखी कृषि उत्पादन
- ६.४ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.५ खाद्य तथा पोषणसुरक्षाको अवधारणा
- ६.६ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.७ प्राथमिक तथ्यांक र सहायक तथ्यांकको परिचय तथा श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू
- ६.८ ऋप कटिङ्ग र यसको महत्व

७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- ७.२ माटोका गुणहरू:
 - ७.२.१ भौतिक गुण – माटोको बनोट, बुनोट, घनत्व, रंग, माटोका पानी धारण गर्ने क्षमता
 - ७.२.२ रसायनिक गुण – माटोको प्रतिक्रिया(पि.एच.) , प्रांगारिक पदार्थ र यसको महत्व , कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
 - ७.२.३ जैविक गुण – राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर
 - ७.२.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी
- ७.३ बिरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र यिनको कमी हुंदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
 - ७.३.१ मुख्यतत्वहरू – नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
 - ७.३.२ सहायक तत्वहरू – क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - ७.३.३ सूक्ष्मतत्वहरू – फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिवडेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ माटो जाँच सेवा:
 - ७.४.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
 - ७.४.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
 - ७.४.३ किट बक्स बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- ७.५ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व

तिलोत्तमा नगरपालिका

स्थानीय तह, कृषि सेवा अन्तर्गतका भेटेरिनरी र लाइभस्टक पोल्ट्री एण्ड डेरी डेभलपमेण्ट समूह, राजपत्र अनंकित द्वितीय श्रेणी, नायव प्राविधिक सहायक वा सो सरह पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखाको आधारमा निम्नानुसार चरणमा परीक्षा लिईने छः

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- ४०

द्वितीय चरण: अन्तरवार्ता, योग्यता र क्षमता

पूर्णाङ्क:- ६०

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा योजना

विषय	पूर्णाङ्क	उतीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या	समय
सेवा सम्बन्धि	४०	१६	बहुबैकल्पिक प्रश्न	४० प्रश्न, १ अंक	४० मिनेट

द्वितीय चरण: अन्तरवार्ता, योग्यता तथा क्षमता

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तरवार्ता, योग्यता तथा क्षमता	६०	मौखिक र आवश्यक शैक्षिक प्रमाणहरु

द्रष्टव्यः

- यो पाठ्यक्रम योजनालाई लिखित परीक्षा र प्रतियोगितात्मक अन्तरवार्ता दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ ।
- प्रश्नपत्र अङ्ग्रेजी र नेपाली दुवै भाषामा हुनेछ ।
- बस्तुगत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरुको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर वापत २० प्रतिशत अङ्क कटौती गरिनेछ । तर उत्तर नदिएको अवस्थामा भने त्यस वापत कुनै अंक काटिने छैन ।
- परीक्षामा कुनै प्रकारको बिधुतीय उपकरण, मोबाईल, क्याल्कुलेटर आदि प्रयोग गर्न पाईने छैन ।
- लिखित परीक्षामा यथा सम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरु सोधिनेछन् ।

पाठ्यक्रम ईकाइ	१	२	३	४
प्रश्न सख्या	८	१६	१२	४

- यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, एन, नियम तथा नीतिहरु परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधनभई हटाईएका वा थप गरी संशोधनभई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
- प्रथम चरणको लिखित परीक्षामा उतीर्ण भई छनौटमा परेका उम्मेदवारलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तरवार्तामा सम्मिलत गराईनेछ ।
- पाठ्यक्रम लागू मिति: २०७६।०७।२९

सेवा सम्बन्धी

१. कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य सम्बन्धी

१.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्यसम्बन्धी व्यवस्था

१.२ नेपालमा पशुपंक्षी तथा मत्स्य पालनको संक्षिप्त इतिहास तथा वर्तमान अवस्था

१.३ चालु आवधिक योजनामा पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासको उद्देश्य, नीति तथा मत्स्य र पशुपंक्षी क्षेत्रगत विकास कार्यक्रमको प्राथमिकता, लक्ष्य एवं कार्यान्वयन रणनीति

१.४ नेपालको अर्थतन्त्रमा पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासको महत्व

१.५ पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास कार्यक्रममा ऋण, विमा, उत्पादन सामग्री, औजार तथा उपकरण, बजार तथा मुल्य व्यवस्था

१.६ पशुपंक्षी तथा मत्स्यको दिगो एवं व्यवसायिक उत्पादन

१.७ कृषि विकासमा कृषि/पशु सेवा प्रसारको महत्व, सीमितता र प्रभावकारीता

१.८ कृषि/पशुपंक्षी/मत्स्य प्रसारका विभिन्न तरिकाहरू र तिनको तुलनात्मक फाइदा र सीमितता

१.९ कृषि विकासमा ग्रामिण पूर्वाधार सिँचाई, कृषि सडक आदिको महत्व

२. भेदरीनरी

२.१ आन्तरिक परजीवी (Internal Parasites) नाम्ले जुका (Liverfluke), गोलो जुका (Round Worm), फिते जुका (Tape Worm), कक्सिडियोसिस (Coccidiosis), रक्त परिजीवि (Blood Protozoan Disease)का प्रमुख लक्षण, रोग निदान, उपचार तथा रोकथाम

२.२ बाह्य परजीवी (External Parasites) किर्ना (Ticks), जुम्मा (Lice), उपियाँ (Fleas) तथा लुतो (Mange) का प्रमुख लक्षण, रोग निदान, उपचार तथा रोकथाम

२.३ प्रमुख ब्याक्टेरियल रोगहरू: भ्यागुते रोग, पटके रोग, चरचरे रोग, इन्टेरोटोसेमिया, थुनेलो, क्षयरोग र जोन्स रोग, काफ स्कोर र कोलिव्यासिलोसिस, फाउल टाइफाइड, कुखुराको हैजा, पुल्लोरम, खुर कुहिने रोग, ब्रुसेलोसिस तथा माइकोप्लाज्मोसिसका लक्षण, रोग निदान, उपचार तथा रोकथाम

२.४ प्रमुख भाइरल रोगहरू गौगोटी, पि.पि.आर, एभियन ईन्फ्लुएन्जा, एभियन लिम्फोइड ल्युकोसिस, खोरेत, रेविज, स्वाईन फिभर, कुखुराको विफर, गम्बोरो, रानीखेत तथा म्यारेक्स रोगका लक्षण, निदान, उपचार तथा रोकथाम:

२.५ निम्न प्रजनन सम्बन्धी विकृति: कारण, लक्षण, उपचार तथा रोकथाम

२.५.१ साल नझर्ने

२.५.२ लुहिने

२.५.३ डिस्टोक्रिया

२.५.४ बाँझोपन

२.६ जुनोटिक रोगहरू: दुधबाट सर्ने रोगहरू र मासुबाट सर्ने रोगहरू

२.७ पशुपंक्षीमा भिटामिन र खनिजको कमि बाट हुने रोगहरू

२.८ गाइ भैंसीका मेटाबोलिक रोगहरू

२.९ ढुसि तथा ढुसि जन्य पर्दाथबाट हुने रोगहरू

२.१० नमुना संकलन तथा संप्रेषण विधि

२.११ आधारभूत प्रयोगशाला उपकरणहरू तथा निर्मलीकरणका तरीकाहरू

३. लाइभष्टक पोल्ट्री एण्ड डेरी डेभलपमेन्ट

३.१ गाई भैंसीका जातहरू, तिनीहरूको शारीरिक तथा उत्पादन विशेषताहरू

३.२ उन्नत तथा स्थानीय बाखाका जातहरू, तिनीहरूको शारीरिक तथा उत्पादन विशेषताहरू

३.३ उन्नत तथा स्थानीय भेडाका जातहरू, तिनीहरूको शारीरिक तथा उत्पादन विशेषताहरू

३.४ उन्नत तथा स्थानीय सुंगुरका जातहरू, तिनीहरूको शारीरिक तथा उत्पादन विशेषताहरू

३.५ उन्नत जातका कुखुराहरू: न्यू हेम्पशायर, अष्ट्रालोर्प, व्हाईट लेगहर्न, गिरीराज तथा स्थानीय जातको कुखुरा साकिनीको शारीरिक तथा उत्पादन विशेषताहरू

३.६ पशुपंक्षी प्रजननका लागि छनौट तथा प्रजननविधि

३.७ कृत्रिम गर्भाधान विधि, पशु प्रजननको महत्व, कृत्रिम गर्भाधान कार्यमा उपयोग हुने उपकरणहरूको नाम तथा प्रयोग विधि, प्रजननसंग सम्बन्धित गाई भैंसीको शरीरबाट निस्कने हरमोन बारे साधारण जानकारी

३.८ पौष्टिक तत्वहरूको वर्गीकरण: कार्बोहाइड्रेट, प्रोटीन, चिल्लो पदार्थ, भिटामिन र खनिज पदार्थ

३.९ पशुपंक्षीहरूको लागि संतुलित दाना तयार गर्ने विधि

३.१० घाँसपात संरक्षण: घाँस सुकाउने विधि, सायलेज बनाउने विधि र महत्व

३.११ परालमा युरिया प्रयोग गर्ने विधि र उपयोगिता

३.१२ उन्नत चरन घाँस तथा घाँस खेती तरीका

३.१३ कोसे घाँस स्टाइलो, बरसिम, सेन्ट्रो, बोडी, व्हाइट क्लोभर, रेडक्लोभर, कोटे, लुसर्न, डेस्मोडियम, केराउ, भेच

३.१४ घाँस: नेपियर, पारा, सेटारिया, किक्कियु, राइग्रास, कक्सफुट, जै

३.१५ डाले घाँसः इपिल इपिल, वडहर, कोइरालो, टाँकी, काभ्रो, पाखुरी, किम्बु, दबदबे, पैयू, बकेना, निभारो, भिमसेनपाती, बैस, भोटेपिल, बाँस

३.१६ प्रचलित तथा उन्नत व्यवस्था अनुसार पशुपंक्षीको गोठ र खोर बनाउन ध्यान दिनुपर्ने आधारहरू (गाई, भैंसी, बाख्रा, भेडा, सुंगुर, कुखुरा, खरायो)

३.१७ विभिन्न पशुपंक्षीको भाले, माउ तथा बच्चाको स्याहार सुसार तथा आहाराको व्यवस्था

३.१८ पशुपंक्षीको गोठ, खोर सफासुगधर राख्ने र जैविक सुरक्षा विधि

३.१९ दुग्ध प्रशोधन गर्ने विधि

३.२० क्रिम, बटर, चिज, कुरौनी, घीउ, आइसक्रिम, दही बनाउने विधि

४. फिसरिज

४.१ माछाको परिभाषा, बाहिरी स्वरूप, विभिन्न अंग र ती अंगका कार्यहरू

४.२ नेपालमा पालिएका स्वदेशी र विदेशी माछाहरू र तिनका आहारविहार बारे साधारण ज्ञान

४.३ मत्स्य पालन पद्धती: पोखरी मत्स्य पालन, पिंजडामा मत्स्य पालन तथा रेसवेमा मत्स्य पालन

४.४ मत्स्य पालनका तरिका (माछाको जातको आधारमा)

४.५ मत्स्य पालनका तरिका (सधनताको आधारमा)

४.५.१ सामान्य मत्स्य पालन

४.५.१ अर्ध सघन मत्स्य पालन

४.५.२ सघन मत्स्य पालन

४.५ एकीकृत मत्स्य पालन तथा व्यवस्थापन

४.५.१ धानखेतमा मत्स्य पालन

४.५.२ पशुपालन र मत्स्य पालन

४.५.३ फलफूल, तरकारी खेती र मत्स्य पालन

४.६ गाउँघरमा रहेका पुरानो पोखरीहरूमा माछा पालन तथा व्यवस्थापन

४.७ माछा पालनको लागि पोखरीको निर्माण गर्न उपयुक्त स्थलको छनौटका आधारहरू

४.८ मत्स्य पालनको लागि उपयुक्त पानी तथा माटोको गुणस्तर बारे साधारण ज्ञान

४.९ मत्स्य पालनको लागि नयाँ पोखरी निर्माण गर्ने तरिका र ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूबारे साधारण ज्ञान

४.१० माउ माछा पोखरी व्यवस्थापन

- ४.११ भाले र पोथी माउ पहिचान गर्ने तरिका तथा माउ माछाको व्यवस्थापन
- ४.१२ ढुवानी गरिने माछा भुरामा हुनुपर्ने गुणहरू
- ४.१३ माछा भुरा ढुवानीको लागि कण्डिसनिङ्ग र त्यसका फाईदाहरू
- ४.१४ भुरा ढुवानी गरिने पानीको गुणस्तर
- ४.१५ पोखरीको तयारी: चून, मलखादको प्रयोग बारे जानकारी ।
- ४.१६ माछा भुरा स्टकिङ्ग, संख्या निर्धारण र विभिन्न जातका माछा भुराको स्टकिङ्ग अनुपात सम्बन्धी जानकारी
- ४.१७ माछा उत्पादनको लागि आवश्यक आहाराहरूको पौष्टिक तत्व बारे साधारण ज्ञान र त्यसको व्यवस्थापन